

Capitolul I

Definirea și trăsăturile dreptului internațional public

Secțiunea 1

Definiția evolutivă a noțiunii „drept internațional public”

Scopul prezentei lucrări este de a oferi studenților o imagine de ansamblu asupra dreptului internațional și sistemului juridic internațional, prin prezentarea principiilor și instituțiilor juridice esențiale, care să permită un viitor studiu aprofundat asupra acestora sau a unor noțiuni conexe. Pentru a exemplifica interpretarea și aplicarea concretă a conținutului unor reguli deja cristalizate sau conturarea unor reguli noi, vor fi făcute trimiteri, în principal, la jurisprudența relevantă a Curții Internaționale de Justiție. Acest demers are ca obiectiv de a clarifica anumite particularități ale mecanismelor dreptului internațional public, caracterizat prin lipsa unei codificări complete a regulilor și incidența normelor de natură cutumiară chiar și în stadiul actual al societății internaționale.

Dreptul internațional public este definit ca o ramură autonomă de drept, constituită dintr-un ansamblu de principii și norme juridice, scrise sau nescrise, create în principal de către state, pe baza acordului lor de voință, în scopul reglementării raporturilor internaționale din cadrul societății internaționale¹, în special dintre state și dintre state și organizații internaționale.

În privința elementelor care constituie definiția dreptului internațional public, pot fi făcute o serie de observații, care prefigurează trăsăturile sale particulare.

Definirea dreptului internațional ca sistem juridic a evoluat în timp, consecință a dinamicii relațiilor dintre state și a adaptării reglementărilor la modificările raporturilor dintre state și a diversificării preocupărilor acestora, pentru domenii ca drepturile și libertățile fundamentale ale omului, protejarea mediului, organizațiile internaționale, soluționarea pașnică a diferendelor și excluderea folosirii forței armate dintre metodele legale de derulare a relațiilor dintre state, reglementarea răspunderii penale internaționale a particularilor, stabilirea cadrului normativ pentru antrenarea răspunderii internaționale a statelor și alte domenii în care au fost formulate recent propuneri de norme. Evoluția relațiilor dintre state și a domeniilor de interes pentru acestea în cadrul relațiilor internaționale a fost anticipată în literatura de specialitate interbelică² și a avut ca efect recunoașterea caracterului depășit al doctrinelor din secolele trecute cu privire la natura și semnificația dreptului internațional public.

Inițial, dreptul internațional public a constituit un ansamblu de norme ce reglementează relațiile dintre state, întrucât, până la jumătatea secolului al XX-lea³, doar statele au fost

¹ P.-M. Dupuy, Y. Kerbrat, *Droit international public*, 13e éd., Dalloz, Paris, 2016, p. 1; J. Combacau, S. Sur, *Droit international public*, 12e éd., LGDJ, Paris, 2016, pp. 1-4; E. Decaux, O. de Frouville, *Droit international public*, 10e éd., Dalloz, Paris, 2016, pp. 7-9; D. Alland, *Manuel de droit international public*, 4e éd., PUF, Paris, 2017, p. 15.

² L. Le Fur, *Précis de droit international public*, Librairie Dalloz, Paris, 1931, p. 6.

³ ICJ, *Reparation for injuries suffered in the service of the United Nations*, Advisory Opinion of April 11th, 1949, ICJ Reports 1949, p. 174. Toate hotărârile și avizele consultative ale Curții Internaționale de Justiție au fost consultate și pot fi accesate în baza de date a Curții, la adresa: <http://www.icj-cij.org>.

considerate subiecți ai dreptului internațional public¹. În prezent, dreptul internațional public nu mai reglementează în exclusivitate relațiile inter-etatice, ci constituie un ansamblu de reguli de conduită aplicabile în relațiile dintre organizațiile internaționale interguvernamentale, dintre state și aceste organizații sau în raporturile dintre state și alte entități juridice care nu sunt recunoscute ca subiecți de drept internațional, dar care au regimuri juridice stabilite de dreptul internațional (organizații internaționale non-guvernamentale, persoane fizice, persoane juridice). Se consideră că dreptul internațional reprezintă un nivel suprastructural de reglementare, care reflectă modificările ce au avut loc în relațiile internaționale în sens larg și nu are un caracter strict pasiv, de reflectare inertă a ceea ce se petrece la nivel internațional².

Domeniul de reglementare al dreptului internațional public este foarte extins, cuprinzând de la reguli aplicabile în domeniul circulației pe mare, la modalități de stabilire a frontierelor dintre state, la protejarea drepturilor fundamentale ale omului, soluționarea neînțelegerilor dintre state prin arbitraj sau alte mijloace jurisdicționale ori politico-diplomatice, reguli aplicabile spațiului extraatmosferic.

Se poate afirma că dreptul internațional a reprezentat de-a lungul timpului un instrument al politicii internaționale³, dar și un instrument al puterii statelor în a-și impune poziția și a urmări satisfacerea intereselor lor, dar a devenit și un instrument în beneficiul celor care au fost excluși de la afirmarea unor poziții de putere și au fost în general tratați ca obiect al politicii altor state, fiind creat, în special începând cu cea de-a doua jumătate a secolului al XX-lea, un cadru instituțional în care pot fi formulate pretenții cu privire la violență, injustiție, privare socială, chiar împotriva entităților care au constituit elemente dominante ale vieții internaționale, devenind astfel și un instrument de critică a puterii. Din această perspectivă, se poate afirma că dreptul internațional are ca obiectiv realizarea dreptului internațional însuși, într-un cadru care să permită stabilirea de obiective, scopuri sau principii ce aparțin actorilor implicați în confruntări polemice⁴, prin condiționări reciproce⁵.

Dreptul internațional nu are doar rolul de a face posibilă apropierea abordărilor antagonice ale actorilor săi, în situațiile în care aceștia invocă sensuri sau înțelesuri diferite ale unor reguli și instituții juridice, și stabilirea unui numitor comun agreeat de către state și celelalte entități care au influență în funcționarea dreptului internațional, ci constituie și o promisiune de justiție, însă această activitate se desfășoară într-o formă instituțională nepredeterminată⁶, din cauza inexistenței unui sistem ierarhizat de instanțe internaționale, cu competență generală obligatorie pentru state (aceasta constituie una dintre particularitățile dreptului internațional ca disciplină și va fi analizată în secțiunea referitoare la particularitățile dreptului internațional public).

¹ Th. Buergenthal, H.G. Maier, *Public International Law*, 2nd ed., West Publishing Company, 1990, p. 1.

² A. Năstase, B. Aurescu, *Drept internațional public. Sinteze*, ed. a 8-a, Ed. C.H. Beck, București, 2015, p. 1.

³ P.-M. Dupuy, Y. Kerbrat, *op. cit.*, 2016, p. 10.

⁴ M. Koskenniemi, *What is International Law for?*, în M.D. Evans (ed.), *International Law*, 4th ed., Oxford University Press, 2014, p. 47.

⁵ P.-M. Dupuy, Y. Kerbrat, *op. cit.*, 2016, p. 11.

⁶ J. Combacau, S. Sur, *op. cit.*, 2016, pp. 4-6; M. Koskenniemi, *op. cit.*, în M.D. Evans (ed.), *International Law*, 4th ed., Oxford University Press, 2014, p. 48.

Dincolo de faptul de a constitui un ansamblu de reguli abstractizate de-a lungul timpului și parțial codificate în cuprinsul unor tratate internaționale, dreptul internațional are aplicabilitate în realitatea cotidiană și afectează nu doar statele, ci și persoanele private. În acest sens, doctrina subliniază că, în mod obișnuit, eficiența regulilor dreptului internațional este vizibilă în viața și activitatea cotidiană a indivizilor, deoarece zilnic milioane de persoane sunt transportate pe calea aerului și trec frontierele statelor, determinate de către state, resursele naturale sunt extrase și vândute peste granițele naționale, iar statele sunt prezente în toate aceste operațiuni¹.

Totodată, în contextul actual al aflurilor masive de persoane care părăsesc teritoriul statului lor de origine și se îndreaptă sau încearcă să se îndrepte spre teritoriul altor state pentru a găsi protecție, este esențial a cunoaște care este cadrul normativ aplicabil în aceste situații – respectiv a analiza conținutul conceptelor incidente (refugiați, azilanți, migranți) și al regulilor aplicabile pentru fiecare dintre aceste categorii, al obligațiilor care revin statelor, precum și al posibilelor consecințe aplicabile în cazul în care statele sau alți actori internaționali nu pun în aplicare aceste reguli.

În ciuda evoluției și dezvoltării progresive a regulilor dreptului internațional, acesta are în continuare și critici, bazate în special pe caracterul descentralizat al sistemului regulilor sale și al funcționării mecanismelor de implementare a acestora, fiind caracterizat chiar ca un sistem „primitiv”². Fără îndoială că dreptul internațional prezintă imperfecțiuni atât în ceea ce privește apariția normelor sale, cât și în ceea ce privește respectarea acestora la nivel global, însă aceste aspecte negative nu pot, în opinia noastră, să susțină ideea ineficienței complete a dreptului internațional, ceea ce vom demonstra în cuprinsul prezentei lucrări.

Secțiunea a 2-a

Elementele constitutive ale denumirii „drept internațional public”

Se apreciază că denumirea de drept internațional public a fost folosită pentru prima oară în traducerea franceză a cărții lui Jeremy Bentham: „*Introducere în principiile morale și legislației*”, traducere apărută în Elveția în anul 1802³.

În literatura de specialitate⁴ se subliniază necesitatea de a se face distincție între elementele componente ale denumirii sale:

a) termenul „drept” se referă la forța juridică a acestui ansamblu de norme. Normele de drept internațional public au valoare obligatorie în raporturile dintre subiecții săi, care se deosebesc de regulile de curtoazie (*comitas gentium*), adoptate de către state în scopul arătării considerației reciproce, nu ca expresie a unei norme obligatorii, și care pot consta în regulile de protocol, de ceremonii diplomatice, adresarea salutului navelor pe mare⁵;

¹ J. Crawford, *Brownlie's Principles of Public International Law*, 8th ed., Oxford University Press, 2012, p. 15.

² H.J. Morgenthau, *Politica între națiuni. Lupta pentru putere și lupta pentru pace*, Ed. Polirom, Iași, 2013, pp. 300, 316, 318.

³ D. Popescu, A. Năstase, Fl. Coman, *Drept internațional public*, Casa de Editură și Presă „Șansa” SRL, București, 1994, p. 19.

⁴ *Ibidem*, p. 5.

⁵ A. Truyol y Serra, *Cours général de droit international public*, Recueil des cours de l'Académie de Droit International de la Haye, 1981-IV, pp. 92-93.

b) termenul „internațional” trasează distincția față de dreptul intern al statelor, în privința izvoarelor, subiecților, controlului aplicării normelor și a vocației de a fi aplicate de către toate statele;

c) termenul „public” a fost adăugat la denumirea originală de „drept internațional”, la începutul secolului al XIX-lea.

Secțiunea a 3-a

Distincții între dreptul internațional public și dreptul internațional privat

În prezent, se admite, în general, că dreptul internațional cunoaște două subdiviziuni: dreptul internațional public și dreptul internațional privat. Primul se referă la raporturile stabilite, în principal, între state și organizațiile interguvernamentale. Cel de-al doilea reglementează raporturile dintre particulari (persoane fizice și persoane juridice), care conțin un element de extraneitate, având ca obiect „soluționarea conflictelor de legi” și a conflictului de jurisdicții¹, adică determinarea dreptului aplicabil, în cazul în care pentru soluționarea unui litigiu sunt incidente două sau mai multe sisteme juridice naționale, fiind deci aplicabile norme de drept intern².

Termenul „public” nu trebuie să conducă la ideea că acest ansamblu de norme se integrează în dreptul public intern, alături de dreptul constituțional, administrativ, penal, față de acestea existând importante deosebiri în ceea ce privește modul de elaborare a normelor, destinarii acestora, izvoarele, structura acestora.

Se consideră că folosirea denumirii de „drept internațional”, neurmată de vreun alt termen, desemnează dreptul internațional public³.

Secțiunea a 4-a

Trăsăturile specifice ale dreptului internațional public

4.1. Specificul dreptului internațional

Natura și trăsăturile esențiale ale dreptului internațional public reprezintă subiecte de controversă între autorii de specialitate⁴. Conform concepției tradiționale, dreptul internațional este constituit din principii și reguli care guvernează relațiile dintre state și alți subiecți de drept internațional, în timp ce alte abordări resping această percepție, pe motiv că este excesiv de statică și nu reflectă realitățile proceselor care au loc între actorii

¹ J. Combacau, S. Sur, *op. cit.*, 2016, p. 16; A. Aust, *Handbook of International Law*, Cambridge University Press, 2nd ed., 2010, p. 1.

² C. Dariescu, *Fundamentele dreptului internațional privat*, ed. a 5-a revăzută și adăugită, Ed. Universul Juridic, București, 2018, pp. 12-13.

³ *Encyclopedia of Public International Law*, vol. II, Elsevier Science, 1995, p. 1161.

⁴ C. Tomuschat, *International Law: Ensuring the Survival of Mankind on the Eve of a New Century, General Course on Public International Law*, Hague Academy of International Law, Collected Courses of the Hague Academy of International Law, vol. 281 (1999), Martinus Nijhoff Publishers, The Hague/Boston/London, 2001, p. 25.

relevanți, dreptul internațional public neputând fi considerat o ordine juridică preexistentă, în așteptarea de a fi aplicată în cazurile în care este nevoie de îndrumare normativă¹.

Ca orice sistem juridic, dreptul internațional prezintă ambiguități și incoerențe. Pe lângă acestea, unul dintre elementele sale principale este existența cutumei, ca sursă de drepturi și obligații pentru state, provenită din practica acestora și legată foarte strâns de anumite situații de fapt care se pot schimba în timp, ceea ce determină întrebarea firească dacă astfel de reguli au aplicabilitate și în cazul situațiilor noi, ce nu au fost avute în vedere la momentul creării unei anumite practici cu valoare de regulă de conduită obligatorie.

Pe de altă parte, în măsura în care dreptul internațional operează prin principii clare cum este principiul neintervenției, apare necesitatea de coordonare a unei reguli preexistente pentru a se adapta la situația nouă controversată. În cadrul acestui sistem de drept există, similar cu celelalte, un set de reguli pentru diferite situații conflictuale, însă fiecare participant la procesul de aplicare a regulilor se angajează să își bazeze conduita pe regulile și principiile deja existente, în încercarea de a obține, cu bună-credință, un răspuns din înțelepciunea acumulată și inserată în cadrul acestora.

În același timp, există încă disparitate între statele mici și statele mari și puternice, în privința conformării la regulile existente, între statele care sunt membri permanenți ai Consiliului de Securitate al ONU și cele care sunt membri nepermanenți, în procesul de adoptare a deciziilor. Pe de altă parte, dreptul internațional este deschis tuturor statelor, în acest sens fiind remarcat faptul că, în instituirea Curții Penale Internaționale, statele mici au jucat un rol important.

Însă aspectele negative care conturează o ordine juridică imperfectă nu trebuie văzute ca argumente pentru negarea existenței dreptului internațional. Dinamismul prin care se caracterizează relațiile dintre state a determinat evoluția normelor și instituțiilor dreptului internațional public.

4.2. Identificarea particularităților dreptului internațional

Dreptul internațional public se particularizează printr-o serie de aspecte ce îl deosebesc de ramurile de drept intern, constituite dintr-un ansamblu de reguli ce au ca destinatari persoane fizice sau juridice, ale căror adoptare și aplicare se realizează prin intermediul unor instituții centralizate și ierarhizate².

Aceste aspecte sunt esențiale pentru înțelegerea modului de funcționare și aplicare a normelor de drept internațional, îi definesc originalitatea și se referă la raportul dintre subiecți, modul de creare a normelor și de aplicare a acestora, în lipsa unui sistem de instituții jurisdicționale ierarhizate, trăsături ce pot fi văzute ca vulnerabilități ale dreptului internațional ce îl lipsesc de eficiența sistemelor juridice naționale³.

Evoluția dreptului internațional ca sistem de norme juridice și dezvoltarea acestuia începând cu secolul al XX-lea, prin numărul mare de tratate adoptate în diverse domenii,

¹ R. Higgins, *International Law and the Avoidance, Containment and Resolution of Disputes*, Collected Courses of the Hague Academy of International Law, Volume 230, Martinus Nijhoff Publishers, The Hague/Boston/London, 1991, p. 25; M.S. McDougal, *International Law, Power, and Policy: A Contemporary Conception*, Recueil des cours de l'Académie de Droit International de la Haye, vol. 82, 1953, pp. 143-157. În sinteză, această idee a fost dezvoltată de așa-numita Școală *New Haven*, care descrie dreptul internațional ca un proces de luare a deciziilor în care, în mod constant, trebuie luate decizii noi.

² A. Cassese, *International Law*, 2nd ed., Oxford University Press, New York, 2005, p. 3.

³ J. Goldsmith, D. Levinson, *Law for States: International Law, Constitutional Law, Public Law*, în *Harvard Law Review*, vol. 122, No. 7, 2009, pp. 1791-1868; J. Combacau, S. Sur, *op. cit.*, 2016, p. 33.

prin apariția și cristalizarea domeniului drepturilor fundamentale și crearea Organizației Națiunilor Unite, cu un rol esențial în conturarea regulilor actuale, au determinat modificarea abordării problematicei subiecților dreptului internațional, prin acceptarea necontestată a organizațiilor interguvernamentale în categoria subiecților, pe de o parte, precum și consacrarea unor sisteme de protejare a drepturilor fundamentale, de care beneficiază în mod direct, în primul rând, persoanele fizice, dar și persoanele juridice.

1. Calitatea subiecților dreptului internațional public este unul dintre elementele esențiale de diferențiere față de dreptul intern al statelor și din care derivă unele dintre particularitățile dreptului internațional. Normele de drept internațional reglementează în primul rând conduita statelor și nu se adresează particularilor (persoane fizice sau juridice).

Statele, entități juridice complexe și cu scopuri diferite față de cele ale particularilor care se află sub jurisdicția sa, sunt considerate subiecți principali (sau primordiali) ai dreptului internațional, care se bucură de suveranitate și sunt principalii actori ai vieții scenei internaționale¹. În exercitarea prerogativelor sale de subiect de drept internațional, statul încheie diferite acte juridice prin autoritățile sale competente potrivit reglementărilor de drept intern și prin agenții săi, care își exercită atribuțiile atât potrivit normelor interne, cât și normelor internaționale (consensuale, cuprinse în tratatele la care statul este parte sau de natură cutumiară). Pentru a exemplifica această caracteristică, putem face trimitere la domeniul tratatelor internaționale, care sunt negociate în numele statului de către reprezentanții săi, sunt semnate de către aceștia, sunt supuse ratificării din partea autorității naționale competente, iar după intrarea în vigoare, sunt puse în aplicare de către instanțele judecătorești ale statelor părți².

Dreptul internațional a recunoscut, în trecut, calitatea de subiect unor entități apropiate ca statut juridic cu statele. Se încadrează în această categorie fostul Oraș Liber Danzig³, care a avut autonomie, teritoriu și populație și capacitatea de a intra în anumite relații internaționale, sub protecția Ligii Națiunilor Unite, deși nu constituia stat în sensul formal al termenului⁴.

Personalitatea internațională asemănătoare cu a unui stat a Orașului Liber Danzig a fost recunoscută de Curtea Permanentă de Justiție Internațională, cu excepția cazului în care tratatele ar fi creat relații speciale cu privire la Liga Națiunilor și Polonia⁵.

Spre deosebire de statutul Orașului Liber Danzig, în alte situații, au mai existat teritorii cu un regim juridic special, dar care erau parte componentă a statului, fără să aibă și personalitate distinctă de drept internațional. Este exemplul Teritoriului Memel, parte a statului lituanian⁶.

¹ A. Cassese, *op. cit.*, 2005, pp. 3-4; P.-M. Dupuy, Y. Kerbrat, *op. cit.*, 2016, p. 29; J. Combacau, S. Sur, *op. cit.*, 2016, p. 23; E. Decaux, O. de Frouville, *Droit international public*, 10e éd., Dalloz, Paris, 2016, pp. 22-23.

² A. Cassese, *op. cit.*, 2005, p. 4.

³ Orașul Liber Danzig, cu capitala la Danzig (germană, Gdańsk – în limba poloneză), a avut acest statut în baza Tratatului de pace de la Versailles, între anii 1920 și 1939, era compus din portul la Marea Baltică Danzig și aproape 200 de orașe din apropiere. Guvernarea administrativă aparținea Poloniei. În martie 1945 a revenit statului polonez – <https://www.britannica.com/place/Gdansk> (accesată la 2 septembrie 2019).

⁴ J. Crawford, *op. cit.*, p. 117.

⁵ *Ibidem*, p. 118.

⁶ Teritoriul Memel a avut un statut special între anii 1924 și 1939, dar a rămas parte a statului lituanian – J. Crawford, *op. cit.*, p. 118; <https://www.britannica.com/event/Memel-dispute> (accesată la 1 septembrie 2019).